

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՉԵՌԱԳԻՐ ՄԻ ՏԱՂԱՐԱՆ Յ. ԹԼԿՈՒՐԱՆՅՈՒ ԵՒ Մ. ՆԱՂԱՇԻ ՏԱՂԵՐՈՎ

Ինչպէս նշել էինք «Փերիա գաւառի գրչագրերի համաթու ճոցակ» յօդուածում («ՍԻՈՆ» ամսագիր, 1965 թ., համար 9, էջ 323), Փերիայում գտնուող մի ձեռագիր տողարանի մէջ կան երգեր, որոնք պատկանում են Հայ միջնադարեան երգիչներ՝ Յովհաննէս Թլկուրանցուն եւ Մկրտիչ Նաղաշին:

Նախքան տաղերի մասին խօսելը, ձեռագրի մասին աւելի լայն գաղափար տալու համար ստորեւ ամբողջութեամբ նկարագրենք այն.—

ՏԱՂԱՐԱՆ-ը բաղկացած է երեք անջատ մասերից, որոնք յետոյ միացուել եւ կազմւել են միասեղ. տարբեր են երեք մասերի թուղթը, գրիչը, բովանդակութիւնը եւայլն: Այստեղ սակայն մենք նկարագրում ենք միասին: Թերթեր՝ 159: Պրակներ՝ 19, առաջին եւ երկրորդ մասերը բաղկացած են մէկական պրակից 14 եւ 12 թերթերով, իսկ երրորդ մասը՝ 17 պրակից, իւրաքանչիւրը 8 թերթ եւ միայն թ եւ ժբ պրակները 12-ական թերթ: Մեծութիւն՝ 14.5×10×2.5 սմ.: Նիւթ՝ գեղեցական հաստ ու փայլուն թուղթ, ա մասը՝ բարակ, փափուկ եւ ջուր տեսած: Կազմը՝ կաշեպատ, առաջինը՝ միացեալ թուղթ (այժմ բաժանուած), երկրորդը՝ ստուարաթուղթ, վրան ճնշումով պրակներ զարդեր. ա կազմի մի մասը քաջալուծ եւ կտրուած, այրուելու հետեւանքով: Կազմը նախօրօք ունեցել է բարակ կաշիով երես, որի մաշուելու հետեւանքով կրկին կաշեպատուել է եւ այժմ կրկին հասցել: Պահպանակներ՝ չունի: Վիճակ՝ բակիւրիք եւ վերջին թերթ: Չգրուած քերթեր՝ չունի: Գրութիւն՝ միասին: Տողեր՝

14, 16, 17, 18 եւ 21: Գծումները՝ ճնշումով: Գիրը՝ նոտագիր, ա մասը՝ անվարժ եւ խոշոր գրով, բ մասը՝ մանր գրով, իսկ գ մասը՝ վարժ ու գեղեցիկ ձեռագրով: Գրիչը՝ Ղարան սարկաւազ (գ մասինը միայն): Միւսները անյայտ: Թանաքը՝ սեւ, վերնագրերը, մեծատառերն ու լուսանցքազծերը կարմիր թանաքով: Զարդագրութիւններ՝ լուսանցքներում մի քանի զարդանկարներ, նոյնպէս եւ երգերի առաջին տողերի սկզբնագրերը զարդագրերով ու թռչնագրերով: Ծաղկող՝ անյայտ: Ժամանակ՝ անյայտ: Վայրը՝ անյայտ: Պատկերաւոր՝ անյայտ: Ծամօթութիւն.— Ձեռագիրը պատկանում է Արմենակ Տէր Յովհաննիսեանին (Պոյգան գիւղ):

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ(*)

Ա. ՄԱՍ

Թ. 1ա-14բ.— Խրատներ (արձակ գրութիւն):

Բ. ՄԱՍ

Թ. 15ա-19ա.— «Մրբոյն Եր(փ)րեմի ասացեալ»

«Ձիւն պատախաճի ումիցեմք արդեաւ»

Թ. 19ա-26բ (թերթ).— «Պրատ Հոգեշահ զոր ասացեալ է սուրբ Հայրն մեր Ոհանէս Գառնեցի»

«Ծառայակիցս ձեր ի Գրիստոս Յիսուս Ոհանէս Գառնեցի հարցանեմ...»

(*) Ձեռագրում եղած կրճատագրերը բացել եմք ամբողջապէս, իսկ ոչ մեծատառով եղած յատուկ տ. նույնները գրել եմք մեծատառով:

Գ. ՄԱՍ

Թ. 27ա-41ա. «Կայր մեծատուն մի ունէր ինչա բազումս... (Սոյն պատմութիւնը այլ ձեռագրերում ունի հետեւեալ վերնագիրը. «Պատմութիւն մանկան եւ աղջկան եւ հարցմունք նոցա ընդ միմեան», նաեւ տարբեր վերնագրեր):

1. Թ. 41բ-48ա. «Տաղ Ալէքսանոս Ճրգ-նաւորին(*) ասացեալ է.

«Աստուած գրած եւ մարդասեր
Երբեկ լսէր իւր ծառային» (24 տուն):

2. Թ. 48ա-55ա. «Տաղ եւ պատմութիւն Մարխասու եւ Կոստարայ վաճառականաց.

«Այր մի վաճառական տնում էր Մարխայ,
Որ էր ծայ քանակամ ի յերկրիմ Սըտայ» (39 տուն):

3. Թ. 55ա-59ա. «Տաղ Ստեփանոսի Նախակային է ասացեալ.

«Արեւնեալ ի Աստուած հայր եւ սուրբ եղգիմ,
Արեւնեալ աղօթէր յառ Աստուած որդիմ.
Ահա զգովմ ասեմ տէր Ստեփանոսիմ,
Հաւատար լսիցէ՛ք եղբարք զմահ տարածամին»
(18 տուն):

4. Թ. 59բ-61բ. «Տաղ ուրախութեան ի վերայ խաղողին եւ գինուն ասացեալ է.

«Խաղող գրեց գովել արտի բոլոր պտղովն հաւատար,
Ձի դու միայն ես գեղեցիկ, ամէն պտղոյ քան ու
սպովար» (8, 5 տուն):

Նախակերջին տան մէջ յիշուած է Մար-կաւազ անունը:

5. Թ. 62ա-62բ. «Տաղ եւ զովասանք գիւնոյ.

«Այն առային ժամանակիմ
Որ զպտարեբքն սնկեցիմ,
Քաւիչ մեղաց անուանեցիմ
Այլ լից աւ սուր, այլ լից աւ սուր,
Թաղ շատ ապրի իմ տէր տառար» (8 տուն):

6.-29. Թ. 63ա-120բ. «Տաղ Յովասափոս եւ Բարաղամ ճգնաւորին(**) ասացեալ են ողբ»:

Ձեռագրի 63-120 Թերթերում գրուած են.

(*) Բնագրում՝ ճգնորին:

(**) Բնագրում՝ ճգնորին:

Յովասափոս ու Բարաղամի առականբը, բաղկացած 324 տունեց, 24 տարբեր վեր-նագրերով: Առականբի վերջում Թ. 121 ա-ում գրուած է «Տունք յիշ (324) ով որ կարգայ կամ օրինակէ Թող զԼաբլան Սար-կաւազն յիշէ»:

30. Թ. 121ա.-124բ. Անառակին ասալ.

«Ես եմ կորուսեալ ոչխար,
Մոլորեալ ի սուրբ քա հօտէմ,
Հովիւ քաջ ի վեր հայեաց
Բարեխաւս ի յերկիր ամէմ» (15 տուն):

31. Թ. 124բ-128բ. «Տաղ Նաղաշին ասացեալ է:

«Անցանէ մեծութիւն աւ փառք աշխարհի,
Աւերի ու փառի շինուած տաճարի» (14 տուն):

32. Թ. 128բ-130ա. «Յովանիսի Թուր-կր...»:

«Այնք ինչեւ անցել ենտ ինձի,
Անպարզ դու ծռա կուճայի» (10 տուն):

33. Թ. 130ա-133ա. «Յովանիսի Թուր-կուրանոյ. Ասացեալ է սիրոյ:

«Գեմ բաւար օգլի բաւար,
Այլի կուտաս սիրոյ խաղար» (27 տուն):

34. Թ. 133ա-134ա. (*)

«Ես ձեզ տեսայ սիրով նստած,
Յարեւ նման արեւ ակունք» (5 տուն):

35. Թ. 134ա-134բ. (*)

«Յանկարծակի մէկ մի տեսայ,
Որ կու ցօղէր յոյս երեսնէ» (3 տուն):

36. Թ. 134բ-135բ. (*)

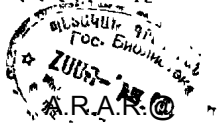
«Արեւնեալ ա՛յ տնուն ամսահ քանիմ,
Որ ի կողէն կիմ տեղեցի է» (10 տուն):

37. Թ. 136ա-138բ. (*)

«Տուգ արեւմուտիմ տեսնմ Կետոյ,
Հօր եւ Որդոյ եւ Սուրբ Հօգուն»:

Այս երգը 19 տուն է, ասուած է վարդի

(*) Այս եւ հետագայ ասուածից երգերը ձեռագրում առանձին վերագրի չունեն, բայց որովհետեւ նախորդ տնեքում յիշուած է ճգնաւոր անունը ուստի յարկաւ տնեքը առանձնացուած են:

Եւ Բլրուլի մասին եւ վերջում ունի Ղաթ-լանի (գրչի) անունը: Բառեակը բերում է՝ քստորեւ:

«Ինձ ողորմի դուք ասացէ՛ք,
Կարծող բանիմ Ղարլամ անուն.
Դուք յիշեալք ի Քրիստոսէ,
Յարծամ ցոյէ փաղում քարում»:

38. Թ. 139ա-140ա. «Տաղ Յովանիսին (ունի կրճատագրի նշան):

«Արեկ արեկ իմ խափ սուրբ,
Փառք ու պատիւ քո ստեղծողին» (7 տուն):

39. Թ. 140ա-140բ. «Միրոյ Յովանիսի:

«Ունիք ունիս զպիտիւլ քաշած,
Բերան ունիս շաքրով լցած» (5 տուն):

40. Թ. 141ա-142ա. «Տաղ Վարդին:

«Քարում եք բացուեք վարդիմ պազգանիմ,
Քաղցր եղանակ է պլպլայն է զուսրին» (6 տուն):

41. Թ. 142բ-144բ. «Միրոյ Յովանիսի:

«Դու արեգակն անմահ ելանիս ի յառաւոտ. (*)
Սեանչիտոսիսի զիմօք Միքայել իրեշտակն քս
միքէ» (13 տուն):

42. Թ. 144բ-153ա. «Տաղ վարդին եւ պլպլ(ու)լ(ին):

«Ակամք գրէք բանիս որ պատուական է,
Հոգոյ այլ եւ մարմնոյ ուրախութիւն է»
(39 տուն):

43. Թ. 153ա-153ա. «Տաղ սիրոյ:

«Արեանակ անուն արարողին,
Որ զճայ ստեղծեք յափ մի հողէն» (8 տուն):

44. Թ. 153ա-154ա.

«Տեսայ սուրբ մի գեղեցիկ,
Քան զարեգակն որ լուս կուտան» (4 տուն):

45. Թ. 154ա-156բ. «Տաղ սիրոյ Յովանիսի ասացեալ է:

«Դու գամձ մնացական խնդրէ,
Որ զոգոյ երկիւզ մայ չունի» (14 տուն):

46. Թ. 156բ-159բ. «Միրոյ է տաղս:

(*) Բնագրում յառաւոտ:

«Այբեմ մինչեւ ցէն, զովեմ քանիս լեզուէ միտ.
Քոս կու քուէ
Բերնոյ իմն էնցեղ կրակ, որ իմ սիրտս անկեւ
ամկեալ կու այրէ»:

Տաղը գրուած է աղբուրների վրայով եւ ընդհատուած է ք տառի կէսից: Ձեռագրի մնացեալ թերթերը պահպանուած են:

Պահպանուած է նաեւ ձեռագրի յիշատակարանը եւ միայն երկու տեղ գրչի կողմից յիշատակութիւն կայ, զոր բերում ենք ստորեւ:

Թ. 121ա. «Ուլ որ կարգայ կամ օրինակէ թող զՂարլամ Սարկաւազն յիշէ»:

Թ. 144ա. «Ջգրող գրիս գերի գրաւիք գրչափորձարար յիշեցէք զՂարլամն ի տէր»:
Միջում կան մի քանի յիշատակագրութիւններ, որոնցից ամենահինը կրում է 1844 թիւը, գրուած խոլզան գիւղում:

Ստորեւ տալիս ենք մի քանի համառօտ բացատրութիւն ձեռագրի երգերի մասին:

Ինչպէս բերում վերնագրերը ցոյց են տալիս, ձեռագրի մէջ կայ 46 երգ, որոնցից 24-ը մեր թուարկած համար 6-29-ը (ձեռագրի Թ. 63ա-120բ), որ սկսում են «Տաղ Յովանիսի եւ Բարադամ ճղնաւորին ասացեալ են ողբս» երգով, եւ միասնաբար ունեն 324 տուն, յօրինուել են Առաքել Վարդապետ Բաղիշեցու կողմից 1434 Վերկ. յական թուին: Այդ երգերից 24-ը դր վերջում ունի երգչի յիշատակարանը, զոր բերում ենք ստորեւ:

«Ի քվական ետոց որ ուքն հարիւք է,
Ուքսուն երեքի մոյն աւելորդին է,
Ունեցաք շինեցաւ այս Առաքել,
Վարդապետ կոչեցեալ բանից խոյրող է:

Այդ աղանձ գնեք որք եղանակէ,
Եւ քաղարածայն լեզուս սիրով գայս երգէ,
Եւ զիմ մնչեցեալս յաղօքս յիշեցէ,
Եւ քաղութիւն մեզոց իմոցն խոյրող է:

Եւ որ յիշէ ի կամս բարի,
Եւ ասացի Աստուած ողորմի,
Ամփոքն կենայ յիշողն իմալ աշխարհի,
Եւ արծամի լիցի տեսում Քրիստոսի: (*)

(*) Առաքել Վարդապետ Բաղիշեցու եւ վերջին յիշեալ երգերի մասին տեսնի Թ. Ամասեանի «Հայկական Մատենագիտութիւն», Ա հատոր, էջ 1115-1116:

Միև երգերից 11-ը պատկանում են Յովհաննէս Թլիլուրանցուն: Այդ երգերից 8-ը տպուած են խմանուէլ Պիլագեանի «Յովհաննէս Թլիլուրանցի» գրքի մէջ (Երևան, 1960 թ.): Դրանք են մեր համարակալած հետեւեալ երգերը՝ Թիւ 1 (գրքի էջ 80), Թիւ 32 (էջ 82), Թիւ 33 (էջ 157), Թիւ 34 (էջ 141), Թիւ 35 (էջ 148), Թիւ 36 (էջ 187), Թիւ 38 (էջ 119) եւ Թիւ 44 (էջ 122): Միև երգերից երեքը, Թիւ 39, 41 եւ 43, ու ունեն Թլիլուրանցու անունը, տպուած չեն վերջիւած գրքում: Մենք աշխատեցինք ձեռք բերել եւ համեմատել նաեւ 1954 թւին «Սին» ամսագրում Ն. Շպա. Մովս. կանի կողմից հրատարակուած երգերի հետ. բայց այդ հնարաւոր չեղաւ մեզ:

Թլիլուրանցուն պատկանող տպագրուած երգերից ոմանք, ձեռագրում եղածների փետ ունեն խոշոր տարբերութիւններ, խախտուած են որոշ տունների հերթականութիւնը եւ ունեն աւել ու պակաս տուններ, ուստի ձեռագրի մէջ եղած երգերի հրատարակման ժամանակ է միայն, որ հնարաւոր է այդ մասին խօսել եւ տարբերութիւններ նշել, որ մնում է կատարելում միայլ յարմար առիթով:

Միև երգերից երկուսը՝ մեր Թուարկած 31 եւ 42-ը, պատկանում են Մկրտիչ Նաղաշին եւ տպուած են վերջերս Երևանում լոյս տեսած՝ Էդուարդ Պոնդկարեանի «Մկրտիչ Նաղաշ» գրքում (էջ 107 եւ 129):

Դրանցից Թիւ 42-ը, գրքում եղածից աւելի ունի 26 տուն:

Ձեռագրի մէջ տաղն ունի «Ղարբան» անունը (Թիւ 36), որ երգում է վարդի եւ բլրուլի մասին, իսկ Թիւ 4 երգի վերջում յիշուած է Սարկաւազ անունը: Մնացեալ հօթ երգերը (Թիւ 2, 3, 5, 30, 40, 45 եւ 46) չունեն որեւէ անուան յիշատակութիւն, ուստի առ այժմ դժուարանում ենք այդ մասին որեւէ խօսք ասել:

Ներկայիս ձեռագիր «Տաղարան»-ի 46 երգից բերում ենք, միայն Նաղաշի անունը կրող երկու երգը: Դրանցից մէկն ունի «Տաղ Նաղաշին տաղեայ է» վերնագիրը (թ. 124թ-128թ No. 31), որ «Պրատական բաներս է Նաղաշ Վարդապետի ասացեալ» վերնագրով տպուած: Է «Մկրտիչ Նաղաշ» գրքում (էջ 129): Միևս «Տաղարան»-ում ունի «Տաղ

վարդին ու պլպ(ու)լ(ին)» վերնագիրը (թ. 144ա-153ա No. 42), իսկ գրքում՝ «Վասն բլրուլին եւ վարդին» վերնագիրը (էջ 107):

Առաջին երգը (էջ 129 No. 31), գրուած է այբուբենի վրայով եւ ձեռագրում ու գրքում տուններով հաւասար են, միայն ունեն աննշան տարբերութիւններ, իսկ երկրորդը (էջ 107), գրքում ունի 20 տուն, ձեռագրում՝ (No. 42) 39 տուն: Երկուսն էլ միանման տունների թիւն է 13: Դրքում աւելի են՝ 1. 2, 3, 8, 15, 16 եւ 17 տունները, իսկ «Տաղարան»-ում՝ սկզբի 1-26 տունները: Այսինքն երկուսի ունեցած ոչ նման տունների թիւն է 46 (7-ը գրքում աւել, 13-ը երկուսում է միանման, 26-ը «Տաղարան»-ում աւել, դուստր՝ 46 տուն):

Ստորեւ տալիս ենք Նաղաշին պատկանող երկու երգի ամբողջութեամբ:

1

Տաղ Նաղաշին Ասացեալ է
(No. 31, Բ- 124թ-128թ, գրքում՝ էջ 129)

Անցումէ մեծութիւն ու1 փառք աշխարհի2,
Աւերի ու3 քակտի շինուած տաճարի4:

Բայց դու գայա գիտացիր, Բէ գիմէ5 կուղատիս,
Յերթ թողու տարաց Էի հազ67 մտմբն:

Դիտացի՛ք, գիտացի՛ք. Բեք օր կայ մեռու,
Գեթեմամ դու շինէ, Բեք տաւ կեանայ:

Դու չունիս Բեք Բաղաշ8 տատնէ կեանայու89,
Դու վառ եր գաղաթեւ10 գայեթ11 ի լալու:

Երբ չունիս դու ճարակ12 տատնէ կեանայու13,
Երբ արա՛ Բեք Բաղաթի14 շուտով գնալու15:

Զինչ ունիս աւտեմիս, փութ տուր Աստուծայ,
Զինստա՛ր16, զինտա՛ք, անդ17 եւ գնալու:

Մի դատի՛ք, մի դատի՛ք, Նաղաշ՝ մի դատիր.

Մի խաբուիր, մի խաբուիր, մեղաւ՛ մի խաբուիր18:

1 - գրքում՝ եւ, 2 - աշխարհիս, 3 - եւ, 4 - տաճարիս, գրքում՝ 5 - իմ, 6 - երբ, 7 - հազ, 8 - հաւրակ, 9 - մնալու, 10 - դաղաթիս, 11 - գայեթ, 12 - հրաման, 13 - մնալու, 14 - ձեռագրում՝ Բաղաթի, 15 - ձեռագիր՝ գնալու այն, 16 - գզուշացիք, 17 - ձեռագիր՝ անտ, 18 - սոյն երկու տաղը գրքում գրուած է երգի վերջում:

Էր դատիս. Էր դատիս19 ի հետ աստղադրի620,
Յերբ հուռ լիցիմամ տրուում տի լիմիս:

Ընդ հոգուդ իմացիր ու գործե՛ բարի,
Ընտրելոյս21 հետևիր զի սուրբ գու22 լիմիցիս:

Թե կամիս Աստուծոյ լիմիս23 ի24 սերելի,
Թուգ զսէր աշխարհիս եւ գործե՛ բարի:

Ժամանակս է խաբար, քեզ չառնե՛ բարի, [լիցի:
Ժամանակս25 է քաղցր եւ յետոյ խիստ դառն եւ26

Ինչ շահ է քո27 խնդակն ի յայսմ28 աշխարհիս,
Յերբ յետոյ մեռանիս (ս) ու ի հոգ մտանիցիս29:

30

Խաբեցաւ աստեղնէս քեզ զեմ31 վկայէ,
Խոցեցար չար մետի32 ի սատանայէ:

Միծաղիլ վայրապար քեզ զհիմ վկայ է33,
Յերբ յետոյ34 արտասուեմք35 եւ լաց ժամանէ:

Կենաց գիր դու չունիս ամանք36 մնալու,
Կամ առեալ ես պատգամ37 աստէմ կենալու38:

Հուր39 եկիր աստեղնիս40 այլ ես գնալու.
Հանց չունա որ չլիմիս բաժնի գնեման այժմ41:

Ձայն փրկչին առաքի42 կենալ քեզ արդուն,
Եղկելի դու վասն էր կենմիս43 անհոգ ի բուն:

Ղեկավար մտարեկ ի մէջ ծովերուն44,
Ղեկոծեալ45 ես մեղօք քանդեմ ի քամուն:

Հանսպարհ հեռաւոր ունիս գնալու,
Հար չունիս. Ձար չունիս փախելի47 ի մահուն48:

Մի առեւեր49 դու խաբան50 գալեքդ ի լալու,
Միտք արար51 եւ բննէ ուր52 ես գնալու:

Յործած մահն քեզ ափրէ ի յայնմ աշխարհիս53,
Եւ հոգիս ի մարմնոյս ելեալ բաժանիմ,

Նայիս խիստ եւ անդես64 նորմ ու լալի,
Ոչ օգնէ քեզ եղբայր ի յայս կեանք65 եւ ոչ սերելի.

Շուրջ անս անգործ66 գալեքդ ու մայիս,
Հետ թափնս արտասուս եւ ի57 հետ շուարիս:

Ոչ օգնէ մեծութիւն, ոչ սէր աշխարհիս,
Զինչ բարի որ68 գործեցիր մա գայմ կուտանիցիս59:

Չամաչես թէ վասն էր իդուր կու դատիս,
Ով հասաւ մուրատի մոր դու կասես թէ համեմք60:

Պարծեման աստեղն61, դու մահու62 թատկիր մի63
Ով շահաւ աստեղնիս որ դուն տի շահեց64: [չունիս,

Ջանք արալ սպօքի65 ցարքուն66 կենալու,
Բաց67 զհագուս աչքն ու տես թէ զինչ68 կա գալու:

Ռահի եւ թատկիր արալ գնալու69,
Գիտացի՛ր, գիտացի՛ր70 որ չես մնալու:

Սուտ ու փուտ71 մեծութիւն ու փառք աշխարհիս72
Ոչ Նազալ մի խաբարի73 զիսելի ժողովայն:

Վարդապետ մեռանա զգործդ կատարէ,
Վայ աւուրեմ74 յերբ դատողն ասեման տի կոչէ75:

Տէր կոչիս տուր համար գործոյն տիրակամ, [կամ:
Տե՛ս, թէ որչափ արեամ ես դու եղեալ76 պարտա-

Բարունի աճունակիս վարաւ գաւաղկուն77,
Վայ աւուրեմ, որ համար սաս տնտեսութեան78:

Ցաւ հոգուս եւ կրակ վասն էր աւիլեա79:
Ոգահիս եւ մեղաց պտուղ ժողովիս80:

Իհիւն քի81 մեղաց դու մոր62 եւ մորս,
Զինչ առնաս օտարաց հոգովգ վարեա83:

19 - զբբուս՝ եղկելի, 20 - անցաւորիս, 21 -
բնարեւոյ, 22 - զբբուս՝ չկայ, 22 - զբբուս՝ չկայ.
23 - լիմի, 24 - զբբուս՝ չկայ, 25 - զբբուս՝ ժամ մի.
26 - ու, 27 - քեզ խնդալ, 28 - ձեռնադիր՝ ի յամս
29 - երբ յետոյ փոշիման ի լաց տի լիմիս, 30 - ձե-
ռադրուս՝ [ի սողկերը չկան: 31 զբբուս՝ այն, 32 -
մետեմք, 33 - վայել է, 34 - վաղիւն, 35 - արտա-
սուք, 36 - աստեղն, 37 - երաման, 38 - ոչ մեռանե-
լու, 39 - հիւր, 40 - յաշխարհիս, 41 - գնեման, 42 -
բարեգէ, 43 - կաս, 44 - իծովում, 45 - ալեկոծիս
46 - զհիւ, 47 - զբբուս՝ փրկիչ, 48 - մահաւ, 49 -
տունէր, 50 - խափում, 51 - արաւ, 52 - թէ ուր, 53 -
ւ օրքն հասանէ:

64 + 65 Խայիս առդ եւ անդ, 65 - ի յայս կեանք
չկայ, 66 - ռադարիլ, 67 - ու հետ, 68 - որ, չկա և
59 - տի կամիս, 70 - ով շահաւ յաստեղն, որ դու
տի շահիւն, 81 - չկայ, 82 - ու պահ, 83 + մի թատկ-
պիր, 84 + ով հասաւ մուրատիս, որ դու տի հասանի
(տես ճալորդ Երկաթի վերջը), 85 + զբբուս՝ ազո-
րից, 86 - ւ արքուն, 87 - բայց՝ փոխած բայց (մահ
զբքում), 88 + ինչ, 89 - մաս թատկիր քեզ արա
անտէն գնալու 70 - Զիմար-գիմար, 71 - փուր-
72 + անցանէ, 73 - խաբար, 74 - անգիմը, 75 - կոչէ,
76 - չկայ, 77 - ձեռնադիր՝ գաւաղկուն, 78 - զբբ-
բուս՝ տնտես տնտեսութեան, 79 - ժողովեա, 80 - զբբ-
բուս՝ դատած է յաշարդ տան վերջի տաղը, 81 + հիմ
տափուտեմ, 82 - էր, 83 - զբբուս՝ աշխարհ երկաթի
վերջին տաղն է: 1

16. Վարդն է պլուզում ասաց զայս պատասխանէ,
Վախեմ Բէ հետ ցօզում կայծակ իբանէ,
Եւ զիս պայծառ տերունի հրով այրէ,
Ծաղկանցն ամենեցուն զիս մայրստիմէ առնէ:
17. *Բլյուշ*ն է վարդն ասէ իմ բանիս դու լուր,
Որ ես քեզ ցուցանեմ սիրով մեծ աղբիւր,
Որ զքեզ կամանէ պահէ եւ մաքուր,
Տէր յամենայն ծաղկանց արքունցանս շուր:
18. Վարդն այն ժամ պլուզւիմ զայս շուրջապ նստուր.
Թէ բանից քոյիմ ոչ հաւանիմ ասուր,
Վախեմ յորդ տառապայ այն աղբիւրէն շուր,
Ջիւ տերնու ողորդէ եւ անէ Բափուր:
19. *Բլյուշ*ն է վարդն ասաց է զամզ լինիմ ես,
Որ ի յարեգական գոլում պահեմ զքեզ,
Վերայ քա հովանի սիրով լինիմ ես,
Եւ քաղցրագուն ցօզով սնուցանեմ զքեզ:
20. Վարդն է պլուզւմ ասաց ի քնն վախեմ ես,
Ջի որոտալով ան իմ հարկանես,
Ի գեղեցիկ գունում քառամիցիմ ես,
Եւ ամենայն ծաղկանց գրուց լինիցիմ ես:
21. *Բլյուշն* Թ է վարդն ասաց ես արեգակն եմ,
Որ զուս առաւտում վերայ քա ծագեմ,
Ազգի-ազգի գունով զքեզ գարդարեմ, [միցիմ:
Ծաղկանցն ամենայնի պարծամեմ զքեզ ցուցա-
22. Վարդն է պլուզւմ ասաց, ես զիմակաց չեմ,
Ի ծագմանէ լուսում զաղալով սարսեմ,
Վախեմ Բէ գարեգակն ան իս տեսման,
Եւ զգեղեցիկ տերնու յիսնէ Բօթափեմ:
23. *Բլյուշ*ն է վարդն ասաց Բէ գովիլի ես,
Ջի ամենայն ծաղկանցն դու ցամախի ես,
Տեսու քա հարեցայ որպէս զինով ես, [զքեզ:
Արարիլի Աստուած կամայ պահէ իմնի համար
24. Վարդն է պլուզւմ ասաց զգեղեցիկ ձայն ես,
Որ գամենայն մարդիկ դու ուրախ առնես,
Ազգի-ազգի երգով դու եղանակ ես,
Թոյնացն ամենայն ի տեղ պարծանցանես:
25. *Բլյուշ*ն է վարդն ասաց, դու զեղ ցուց ես,
Որ գամենայն հիւանդ սիրով բժշկես,
Ով ոք ցուտ լինի եւ ոչ գայ առ քեզ,
Յետոյ փոշիմանի, ոչ գտանէ զքեզ:
26. Վարդն է պլուզւմ ասաց, քառում իմ հոգի10,
Ոչ շունչ ունիմ հոգի եւ11 չեմ կենդանի,
Կրակ կայ իմ սրտիս, անշէ կու վառի,
Որ զքեզ էծան12 ցտայ եւ13 Բէ կարուսի:
27. *Բլյուշ*ն է վարդն ասաց. հոգիս կու քակտի14
Եւ բաժանիմ ի քնն իմն մահ կու քուրի,
Ի քն15 շտո կարտուն սիրտս կու լափի,
Որ Բէ շաքար տան իմն, սաղար16 է եւ լեղի:
28. Վարդն է պլուզւմ ասաց, Բէ այս իմ գունան է.
Ջիմն դուն հետ իմն արիւր, կատարեալ մահ է,
Իմ17 ցեղ հուր18 ու երաման քեզմով տուի է
Որ վարդն ի քա սիրում գարի փիլան18 է:
29. *Բլյուշ*ն ասաց դու արիւր զիս շար19,
Ջարի փիլան կանչեմ յայտմ հուտասար,
Իմ սիրտս հաքարալով հետ քեզ կու դաղայր,
Դու ոչ մարվարունիս եւ ոչ զինասար:
30. *Բլյուշ*ն է վարդն ասաց, դու ամենման ես,
Ջկարէ մարդ հոգածիմ իցուով գովէ20 զքեզ,
Քանգի21 ցտայար22 շաքարն եւ այլ շիրինես,
Որպէս մուշ23 ու անպար24 անուշ հոտով ես
դու25:
31. Վարդն է պլուզւմ ասաց, իմ արեւն դու ես,
Որ ի բոյոք տշխարս լուսով ծագելես26,
Ով27 որ քաղցր ճայիս ու ճաղար առնես,
Այլ հաքար քի մնայ. որ տեսնէ զքեզ:
32. *Բլյուշ*ն է վարդն ասաց, է պատր28 ու լուսիմ.
Ջկայ քեզ օրինակ բուհար մեծագիմ,
Քո մէկ հայիլմ անէ զգալան մալիմ,
Որ29 Ջիմ ու Մալիմ քա տեսուր չէ մո գիմ:

10 - զբրբբբ՝ սիրտս կու այրի, 11 - ունիմ շունչ,
ու հոգի ու, 12 - խիտ ուշ, 13 - ու, 14 - քակի
15 - ի չկայ, 16 - գաւի, 17 - հոն ցեղ, 18 - ու գար
է, 19 - ձեռագիր չկայ, 20 - զբրբբբ՝ գովիլ, 21 -
քան, 22 - գտապարգի, 23 - մաշը, 24 - ամբար
25 - ամուշահոտ եւ, 26 - կու ծագես, ձեռագիր,
ծաղկելու, 27 - զբրբբբ՝ ում որ, 28 - բոյոք, 29 - չէ:

7 - բնագիր՝ արեւի, 8 - ձեռագիր՝ գունով, 9 -
ձեռագրում այս եւ սրան յարգող երկու այլ տու-
մերում գրուած է *Բլյուշ*ն, փոխեցիմ *Բլյուշ*ն,
պահելով մայրագ տուների միօրինակութիւնը, ըս-
կիզբի բառը գրուած է *Բլյուշ*, միշտ՝ *Բլյուշ*:

33. Վարդն ի պլպուլն ասաց, հոսքաբով սրտիմ,
իմա ալամս բոլոր չէ, քա տեսուդ զիմ,
նայնժամ որ30 հասանի, վարդն իւր մուրատսիմ.
Յերբ տեսանէ գլպլուլն, ի մէջն ի տերեւիմ:

34. *Քլպուլն* ի վարդն ասաց, ինչ31 սիտասք է.
Որ այս բոլոր ալամս *Քնզի32* հասքաք է,
երկիրն ամէն ի քա կրակն ընկել է33,
Շատոց սիրտն34 վառել ամց վայելու չէ35:

35. Վարդն ի պլպուլն ասաց, հոգիս *Քնզ* փռէ,
Միրով մէկ ծիծաղիր36, որ արեւ ծագէ,
Լատի շրթանց շարելի37 էնց38 շիրիմ է,
Որ քէ գիտցիս ուզես իմ39 սիրտս օծար է:

36. *Քլպուլն* ի վարդն ասաց, դու չես հոգածիմ,
Գու ես քանք ի ճիկար40, լատիս ու ճարիմ,
է շահ սալուի ճաւան, ճաւակ ու շիրիմ,
Իրակ կամայ մնաւ41, քան զճշարիմիմ:

37. *Քլպուլն* Գարբիէ իրեշտակաղետն է,
Եւ վարդն Տիրամայր Աստուածածին է,
Թագաւորն երկնուր42, Յիսուս Քրիստոս է.
Որ յամթառաջ վարդէն մարմին առեալ է:

30 - որ՝ չկա, 31 - ինչ, *ձեռագիր*՝ իմա փռի՝
իմ, 32 - *գրքում*՝ դէմ *Քնզ*, 33 - *գրքում*՝ անկեալ
է. 34 - սիրտն ես, 35 - որ անցնելու չէ, 36 - ծիծա-
ղէ, 37 - շարժելի, 38 - համեմա, 39 - մայ, 40 -
քանք ես ու ճիկար, 41 - կեցաւ, 42 - *ձեռագիր*
թագուորն-երկնորն:

38. Նազաշն վարդիմ ասաց, քէ խիտ ազէկ է,
Ազա կորստական43 եւ անցաւոր է,
Թէ էնց որ խելք ունիս ու միտքդ ի բաց է,
Դու գայն վարդն սիրէ, որ դեղ կեանցն է:

39. Քանզի սէք այս44 աշխարհիս, աւաւք մի լուրդը
Յետոյ բաժակ մահու եւ դժոխոցն է, [է
Զի մահ կայ եւ մեռնիլ եւ ետեւն45 լաց է.
Եւ սարսափ դժոխոցն, զիս կու տանջեալէ46.

Վերեւում գրուած 37-րդ տունը ձեռագրում գտնուում է 12 եւ 13 տուների մէջտեղում, բայց որովհետեւ նման տողերը գրուած են երգի վերջում, աեղափոխեցինք այստեղ:

Գրքում եւ ձեռագրում տունները հետեւեալ դասակարգումն ունեն: Գրքում 4-րդ տունը համապատասխանում է ձեռագրի 26-րդ տան հետ, 5-րդը՝ 27-ի, 6-րդ՝ 28-ի, 7-րդ՝ 29-ի, 9-րդ՝ 30-ի, 10-րդ՝ 31-ի, 11-րդ՝ 32-ի, 12-րդ՝ 33-ի, 18-րդ՝ 34-ի, 13-րդ՝ 35-ի, 14-րդ՝ 36-ի, 19-րդ՝ 38-ի, 20-րդ՝ 39-ի:

Լ. Գ. ՄԻՆԱՍԵԱՆ,

Նոր-Ջուլա

43 - *ձեռագիր*՝ կորստակ, *գրքում*՝ կորստական.
44 - *գրքում*՝ չկայ, 45 - յետիմն, 46 - զիս խիտս
կու մաշէ: